

Esther, kort naverteld voor de kinderen

Nadat de Joden uit hun land waren weggehaald gingen zij overal in de wereld wonen. Dat vonden de mensen niet altijd even leuk. Ze werden achterdochtig, bang of kwaad. En dan werden de Joden gepest, verdacht, gevangengezet en ook wel vermoord. Om de moed erin te houden vertelden ze elkaar het verhaal van Esther. Elk jaar weer. Vroeger en ook nu nog. En dan vierten de Joden uitbundig feest. Dat feest heet Poerim. Ik ga jullie eerst het verhaal over Esther vertellen.

Er was eens een machtige koning. Hij heette Ahasjverosj. Hij had zijn vrouw Wasti weggestuurd, omdat ze weigerde op een feest voor hem en zijn vriendjes in badpak te verschijnen en te dansen. Nu moest er een nieuwe koningin worden gezocht. Uit het hele land werden mooie jonge vrouwen opgehaald. Ook Hadassa, een joods meisje deed mee. Ze had geen vader en moeder meer. Haar oom Mordechai, die voor haar zorgde, had gezegd dat ze mee moest doen met de schoonheidswedstrijd voor een nieuwe koningin. Maar hij verbood haar te zeggen, dat ze joods was. Dan zou ze zo maar moeilijkheden kunnen krijgen. Dus Hadassa noemde zich Esther toen ze aan het hof verscheen. Niemand zou dan denken dat ze Joods was. Koning Ahasjverosj was het enige jurylid en toen hij haar zag werd hij op slag verliefd en maakte hij Esther tot koningin.

Ahasjveros had niet alleen vrienden, maar ook vijanden. Mordechai hoorde op een dag twee mannen met elkaar een plannetje beramen om de koning te vermoorden. Mordechai vertelde het aan Esther. En Esther vertelde het weer aan de koning. De twee mannen werden gevangengezet en het werd keurig opgeschreven in de staatscourant.

Koning Ahasjveros had een premier, een eerste minister, waar hij alle werk aan overliet. Op de koning na, was hij de machtigste man van het land. Die man heette Haman. Als hij met zijn koets door de straten reed vielen alle mensen uit eerbied en natuurlijk ook uit angst op de knieën. Eén man bleef gewoon rechtop staan. Telkens weer. Dat was Mordechai. Als mensen naar het 'waarom' van zijn weigering vroegen zei hij: "ik buk en kniel alleen maar voor mijn God. Niet voor mensen. Zo doen wij Joden dat." Haman werd daar steeds bozer om. Op een dag riep hij woest: "ik ga ze allemaal afmaken, die Joden. En die Mordechai het eerst. Zet de galg alvast maar klaar." Vervolgens ging hij naar de koning met een brief waarin stond dat de Joden allemaal moesten worden opgepakt. Koning Ahasjverosj tekende blind, zo vertrouwde hij op Haman.

Mordechai had gehoord van het plan van Haman. Hij schreef een briefje aan zijn nichtje Esther waarin hij haar vroeg om te helpen Hamans plan te voorkomen.

Esther deed haar mooiste jurk aan en ging bij de koning op bezoek. Zij nodigde de koning uit om samen met Haman de volgende avond bij haar te komen eten. Dat vond de koning een gaaf idee. Die nacht kon de koning niet goed slapen. Hij liet zich voorlezen uit de Staatscourant. Daar hoorde hij dat er een aanslag op hem was verijdeld dankzij Mordechai. Hij was het helemaal vergeten. 'Heeft die man wel een beloning gekregen?' zei hij, "want dan moet ik dan alsnog regelen." Haman was bezig om een galg van wel 50 meter hoog te maken om daar Mordechai aan op te hangen, toen hij bij de koning binnen werd geroepen. De koning zei: Haman, hoe zou jij iemand

belonen, die mij als koning een grote dienst heeft bewezen'. Haman dacht onmiddellijk dat het over hem ging. 'Nou', zei Haman glimlachend, 'een optocht met die iemand in een open koets. Veel muziek eromheen. En dan iemand die voor de koets uitloopt en telkens door een spreektoeter de held aankondigt. 'Goed idee', zei de koning. 'Wil jij dan die optocht regelen voor Mordechai, want hij heeft mijn leven gered. En jij mag de omroeper zijn'. Wit van woede verliet Haman het paleis. Nog diezelfde middag ging er een feestelijke optocht door de straten van de stad. Mordechai op de bok en Haman chagerijng roepend: "Leve de man die de koning heeft gered".

Die avond was het etentje bij koningin Esther. Ze had heerlijk eten gemaakt en heerlijke wijn op tafel gezet. Koning Ahasjverosj had het ontzettend naar zijn zin en zei tegen Esther: "doe maar een wens, liefje, en ik geef je alles wat je maar wilt". Huilend zei Esther: "Ik heb het nooit durven zeggen: ik ben een joods meisje. Ik kom er nu voor uit omdat ons hele volk zal worden vermoord."

"Wie wil in godsnaam jouw volk uitroeien?" vroeg de koning aan Esther.

"Hij daar", riep ze. En ze wees naar Haman.

"Is dat waar, Haman?" En de koning zag aan het gezicht van Haman dat het waar was.

Haman werd in de gevangenis gegooid. De galg die hij voor Mordechai had neergezet, was nu voor hemzelf. En Mordechai mocht door het hele land brieven en omroepers sturen om de mensen te vertellen, dat niemand het moest wagen maar een vinger naar de Joden uit te steken. Want van de koning mochten ze dan terugslaan. En hier en daar gebeurde het dan ook.

Poerim is een vrolijk feest en lijkt wel een beetje op carnaval. Het verhaal van Esther wordt voorgelezen vanaf de boekrol in de synagoge. Telkens als de naam van de kwaadaardige Haman wordt genoemd, gillen en fluiten de kinderen, stampen met hun voeten op de grond en zwaaien ze zo hard ze kunnen met lawaaiige ratels. Iedereen is verkleed. Sommigen als de slimme Esther, anderen als oom Mordechai. De mensen sturen elkaar drank en lekker eten. Ook de armen worden niet vergeten. De dag eindigt met een feestmaaltijd waarbij koekjes met maanzaad worden gegeten: de zogenaamde Hamansoren. Een ander gerecht dat bij Poerim hoort, is kiesjeliesj; dat is gefrituurd koekdeeg met poedersuiker. De volwassenen mogen dronken worden. Zo dronken dat ze op het eind het verschil niet meer weten tussen 'vervloekt is Haman' en 'gezegend is Mordechai'.

Het zou heel leuk zijn als jullie een opname maken waarin jullie net als de kinderen op Poerim herrie maken met pannen en deksels, stampen met de voeten en als jullie de hebben flink met de ratel slaan. Als het jullie lukt laten we dat op 7 maart horen als we het in de dienst hebben over Poerim. Dan zijn jullie er ook een beetje bij.

Lezing Esther 9, 20-32 (NBV)

Mordechai stelde al deze gebeurtenissen op schrift en hij stuurde brieven naar de Joden in alle provincies van koning Ahasveros' rijk, of ze nu dichtbij woonden of ver weg. Daarin verplichtte hij hen ertoe om elk jaar opnieuw zowel de veertiende als de vijftiende dag van de maand adar te vieren, omdat dit de dagen waren waarop de Joden rust gekregen hadden en niet meer door hun vijanden werden bedreigd, en omdat dit de maand was waarin droefheid was veranderd in vreugde en waarin rouw was veranderd in feest. Ze moesten er dagen van feestmalen en feestvreugde van maken, dagen waarop ze elkaar lekkernijen stuurden en geschenken gaven aan de armen. De Joden gaven gevolg aan wat Mordechai hun schreef, en maakten zo een vast gebruik van iets waarmee ze zelf al een begin hadden gemaakt.

Want zo was het gegaan: Haman, de zoon van Hammedata, een nakomeling van Agag en de vijand van alle Joden, had een plan beraamd om de Joden uit te roeien. Hij had het poer, dat wil zeggen het lot, laten werpen om paniek onder hen te zaaien en hen te kunnen uitroeien. Maar nadat Ester zich tot de koning had gewend, gaf deze niet alleen toestemming om een brief te schrijven, maar besloot hij ook dat het onheil dat Haman met zijn verderfelijke plan tegen de Joden had beraamd, op diens eigen hoofd zou neerkomen. Hij en zijn zonen werden aan de paal gehangen. Het is naar het woord poer dat deze dagen Poerim worden genoemd.

Daarom – vanwege de inhoud van het schrijven van Mordechai, en vanwege alles wat ze hadden meegemaakt en wat hun was overkomen – namen de Joden de verplichting op zich om deze beide dagen nooit ongemerkt voorbij te laten gaan, maar ze elk jaar te vieren op de voorgeschreven wijze en op de vastgestelde tijd. Ze wilden dit tot een vast gebruik maken voor zichzelf en voor hun nakomelingen, en voor allen die zich bij hen zouden aansluiten. De herinnering aan deze dagen moest levend gehouden worden: ze moesten worden gevierd door elke generatie en door elke familie, in iedere provincie en in iedere stad. Nooit mocht de viering van deze poeriemdagen bij de Joden in onbruik raken, en ook bij hun nakomelingen mochten ze niet in vergetelheid raken. Koningin Ester, de dochter van Abichail, stelde samen met de Jood Mordechai een tweede schrijven op om Poeriem nadrukkelijk verplicht te stellen. Er werden brieven gestuurd naar alle Joden in alle honderdzevenentwintig provincies van Ahasveros' koninkrijk, met betuigingen van vriendschap en trouw. Daarin werd de viering van Poeriem op de vastgestelde tijd verplicht gesteld: ze moesten zich houden aan wat de Jood Mordechai hun had opgelegd – ook koningin Ester legde hun dit nu op – en de verplichtingen nakomen die zij voor zichzelf en voor hun nakomelingen waren aangegaan wat betreft vasten en weeklagen. Esters bevelschrift bevatte bindende voorschriften voor de poeriemdagen, en de inhoud ervan werd te boek gesteld.

Overweging

De vrijdagavond van het vorige weekend was er een heldere maan te zien aan de hemel, volle maan. Ik moest aan Pesach denken. Aan de 14^e nisan, de eerste volle maan in de joodse kalender, waarop Pasen wordt gevierd. Ik weet niet of Poerim gelinkt is aan volle maan. Ik heb het niet kunnen vinden. Maar de twee feesten zijn wel gelinkt door hun onderwerp: bevrijding. Het ene feest, Pesach, ter herinnering aan de bevrijding uit de slavernij van de Egyptische farao, het andere feest, Poerim, als herinnering aan de redding van een dreigende genocide in het oude Perzië. Ook in tijd liggen de twee feesten dicht bij elkaar. Beide tegen of in de lentetijd.

Het poerimfeest is verbonden met het verhaal van Esther. Daar vinden we de letterlijke betekenis van poerim, nl. lotenfeest (Esther 3,7 en 3,13). Poer is een in oorsprong niet-Hebreeuws woord. Het betekent lot. Door loting had Haman, de antisemitische grootvizier van de Perzische koning Ahasjverosj, de 13^e Adar, de laatste maand in de Joodse kalender, uitgekozen om zijn voorgenomen massaslachting onder de kleine culturele en religieuze Joodse minderheid binnen de Perzische grenzen te voltrekken.

Het is goed om te onthouden, dat Haman een Amalekiet was. Afstammeling van het volk van Amalek. Of dit volk ooit heeft bestaan is de vraag. Veel belangrijker is dat in het laatste boek van de Thora (Deut. 25,17-19) een analyse-instrument wordt gegeven, geldig voor alle tijden, om moorddadige en fascistoïde volken, regieme en politici te ontmaskeren. Amalek staat model voor meedogenloze vijandschap en verachting van het leven van anderen. We hebben in de loop van de eeuwen de verschillende gezichten gezien van dit volk. Met de 20^e eeuw als absoluut dieptepunt: opnieuw de Joden als slachtoffer, Armeniërs, Huti's en Tutsi's, een kwart van de Cambodjanen als slachtoffer van de Rode Khmer. En in onze tijd de Oeigoeren in China.

Als Poerim wordt omschreven als een Joods carnaval, dan is dat maar de helft van het verhaal, misschien wel vanuit een al te oppervlakkige kijk. Poerim bestaat uit twee dagen. De eerste dag, de 13^e Adar, is een herinnering aan de gewelddadige strijd van de Joden tegen de door Haman's ideologie beïnvloede Perzen en de berouwvolle inkeer die daarop volgde. Het wordt in de Estherrol beschreven als een ruwe strijd van Israël tegen zijn Perzische vijanden, waarbij aan beide kanten doden vielen. Ook al wordt er gezinspeeld op het idee, dat op die manier alsnog het kwaad met wortel en tak werd uitgeroeid en daarmee de misser van koning Saul eeuwen eerder, werd goed gemaakt, het is een diepzinnig idee, dat Poerim begint met vasten, met berouw en inkeer, omdat het besef moet worden gekoesterd, dat overal waar slachtoffers vallen, hoe dan ook de naam van de

Eeuwige wordt ontheiligd. Het past de Jood en in zijn spoor alle mensen niet, om te juichen bij het zien van de ondergang van de vijand. Met zoveel woorden is dat de betekenis van de openingstekst uit Spreuken.

Als op de laatste dagen van Pesach een deel van het Hallel (de psalmen 113-118) wordt weggelaten is dat volgens de Joodse traditie uit deernis om de Egyptische achtervolgers die in de Rietzee verdronken. De Babylonische Talmoed vertelt dat als de engelen bij de Rietzee een lied willen aanheffen om het machtsvertoon van de Eeuwige te prijzen God hen woedend toesprak: 'Mijn schepselen, de Egyptenaren, zijn aan het verdrinken in de zee, en jullie willen een lied aanheffen?' Ook de verbitterde vijanden van Israël zijn schepselen van God. Het is prachtig en educatief dat een feest met deze overtuiging begint.

De volgende dag, de 14^e Adar, maakt de rouw plaats voor feest en vrolijkheid. Precies zoals we hoorden in de lezing: 'dit was de maand waarin droefheid was veranderd in vreugde, rouw veranderd in feest.' (Esther 9,22). Ook al zijn er slachtoffers onder de vijand te betreuren, dat maakt de opluchting over het overleven niet ongedaan: lachen zullen zij die wenen! De overwinning wordt gevierd op de bruut Haman en alle slechteriken na hem, nu en in de toekomst.

Het verhaal van Esther staat centraal op het feest. Geen boek waaruit wordt gelezen, maar een rol aan één stok. Vaak rijkelijk versierd. De rol wordt in zijn geheel afgerold en tijdens het lezen weer opgerold, opgevouwen. De lezing is een gezamenlijke actie van voorlezer en synagoge-gemeenschap. Op de ochtend van de 14e Adar leest de voorlezer het verhaal. (*luistervoorbeeld: Wikipedia. Hoofdstuk 7, 1.57-2.39*) De voorlezer leest met verschillende intonaties, dan weer luider, dan weer zachter, hoger en lager van toon, dan met ernst, dan weer met parodie. Die parodie krijgt extra nadruk doordat de aanwezigen in de synagoge gekostumeerd en komisch uitgedost de dienst bijwonen.

Telkens als de naam van Haman valt, stampen de toehoorders met hun voeten, maken lawaai met een ratel of slaan op potten en pannen. Een heerlijke puinhoop. Humor als wapen tegen wie het leven bedreigt. Het is een hilarische sfeer, maar de ondertoon blijft ernstig, zoals blijkt uit de zegenspreuk waarmee de lezing van de Estherrol wordt beëindigd:

'Geprezen Gij, Eeuwige, onze God, koning van de wereld, de God die voor ons de strijd voert, die voor onze rechten opkomt, voor ons wraak neemt, al onze aartsvijanden hun verdiende loon geeft en voor ons onze onderdrukkers straft. Geprezen, Gij, Eeuwige, die alle tegenstanders van zijn volk Israël straft, de helpende God.'

Na die zegenspreuk wordt 'de Roos van Jacob' gezongen. Het is straks te horen als tafelmuziek tijdens de Maaltijd.

Bij de avondmaaltijd wordt er stevig gedronken. Het stoelt op een oude traditie, die zegt dat de feestvierders zoveel moeten drinken dat ze 'Vervloekt zij Haman' en 'Gezegend zij Mordechai' door elkaar gaan halen. Volgens Marcus van Loopik, judaïcus en grafisch kunstenaar, raakt de ervaring van loslippigheid en verrassende ontboezemingen na overmatig drankgebruik de kern van het Estherverhaal, nl. openbaren wat eerst nog verborgen was. Ook koning Ahasjverosj toonde tijdens een uitbundig drinkgelag zijn ware gezicht. Maar er is ook nog een psychologisch motief. Poerim is, zoals we zagen een verwarrend feest, vrolijk en droevig tegelijk. Ook emotioneel verwarrend omdat de Joodse slachtoffers in het verhaal op het end ook daders worden, dubieuze helden, die door de omstandigheden gedwongen dodelijk geweld gebruiken. Moeten de gêne en de verwarring die bij het verhaal horen soms worden weggedronken? Is er soms niet sprake van het vervagen van de grenzen tussen slachtoffer en dader? Wie is Haman, wie is Mordechai? Voor de hele mensheid geldt: de slachtoffers van gisteren kunnen de daders van vandaag worden.

Ik vermeld graag een aantal gebruiken, die bij het feest horen:

1. de zog. Hamansoren. De verschillende joodse feesten kennen speciale gerechten. Op Poerim zijn dat de Hamansoren, een driehoekig soort gebak met maanzaadvulling. Voor wie zich eraan wil

wagen is er op de website van de Ekklesia een recept te vinden:

<http://www.foodsandphotos.nl/hamansoren-gevulde-driehoekige-koekjes-het-gezondere-recept/>

2. Heel speciaal is het gebruik van het geven van geschenken aan familie, vrienden en kennissen. We lezen het in vers 22. Die giften bestaan vooral uit etenswaren (minstens voor twee personen) en dranken. Daarnaast geeft ieder aan tenminste twee behoeftige mensen geschenken of financiële ondersteuning. Vooral aan de kinderen de taak om die geschenken te brengen bij een arme van de gemeenschap of daarbuiten.

3. We hebben het al even genoemd, Poerim kenmerkt zich door een uitgelaten sfeer met bonte verkleedpartijen, waarbij maatschappelijke rollen worden omgedraaid, de wereld op zijn kop, zoals eeuwenlang de viering van Vastenavond bij de katholieken, waar de autoriteiten soms met schrik en beven de maskers en de spot tegemoetzagen.

4. Poerim is niet de bron van het huidige fenomeen 'fake news'. Maar het hoort wel helemaal bij Poerim dat er valse berichten de wereld worden ingestuurd, waar naïevelingen instinkten en zich er dan over beklagen. Een beetje te vergelijken met de '1aprilgrappen'.

Poerim functioneert zoals een jaarlijkse oefening in Joodse zelfspot en zelfrelativering.

We hoorden in hoofdstuk 9, dat het Poerim bij de Joden nooit in onbruik mocht geraken. Van jongs af aan worden de kinderen erbij betrokken en niet alleen bij de vrolijke kant van het feest. Ook de kinderen moeten de verhalen horen over schurken, die het volk de eeuwen door naar het leven staan. De herinnering aan Amalek en zijn nakomeling Haman, de dreigingen van genocide, die daarmee verbonden zijn, mogen nooit worden vergeten. Juist de combinatie van bitter en zoet maakt Poerim tot zo'n bijzonder feest.

Ook als je geen Jood bent en dit feest niet jaarlijks viert dan nog heeft dit feest betekenis, ook voor ons. Het verhaal van Esther staat in de Bijbel en ook ons kan de boodschap daarvan niet ontgaan. Esther roept ons op te blijven hopen ondanks de omstandigheden, je met heel je ziel en zaligheid te blijven verzetten tegen het kwaad, de vreemdelingenhaat, tegen aanmatiging en machtsmisbruik. In de christelijke geloofsgemeenschap wordt elke zondag het Onze Vader gebeden, met daarin de vurige vraag om verlossing van het kwaad. Maar het is een misverstand om dat vervolgens aan God over te laten. In Esther is de Eeuwige afwezig, dat wil zeggen, zijn naam wordt niet genoemd. De redding van het volk begint met de moed van twee mensen, Esther en Mordechai, een jood en jodin. Zij verzetten zich tegen de dreiging van volkerenmoord, zijn solidair met de gemeenschap en blijven zo pal staan voor de waarden van de Thora. Zij handelen in de geest van de Eeuwige. Dat is wat van eenieder van ons wordt gevraagd.

Als in Esther 9 de Joden worden verplicht Poerim altijd te vieren, dan is dat ook voor ons een wake-up call, om te gedenken, te leren uit het verleden, blijven hopen en aan het kwaad niet het laatste woord gunnen. De andere kant van het niet doorgaan van Haman's plan is de mogelijkheid om als mensen van verschillende culturen en geloven samen te leven.

Moge het zo zijn.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl